

כאן ישנים את שנתם גדולי האומה: המהרי"ל, רבי מאיר מרוטנבורג, ר' יאיר חיים בכרך בעל "חות יאיר" וגדולים אחרים.

רבים מן הרבנים קבורים בחלקה מיוחדת הנקראת עמק הרבנים. רבי מאיר מרוטנבורג לא נקבר שם. קברו נמצא סמוך לכניסה של בית העלמין. על ידו קבור ר' אלכסנדר ב"ר שלמה וימפן מפרנקפורט. הקיסר רודולף אסר את רבי מאיר מרוטנבורג. שבע שנים נתענה הרב בכלא עד יום מותו ב"ט באייר של שנת ה'ג. המוות לא שיחרר את הרב מן המאסר. הקיסר סירב למסור את גופתו לקבורה, ורק כעבור ארבע-עשרה שנה עלה בידי ר' אלכסנדר לפדות אותה בהון רב. השכר היחיד שביקש בעד מעשהו היה הזכות להיקבר ליד הרב בבוא יומו. ר' אלכסנדר נפטר כעבור חצי שנה. וכך הם שוכבים זה בצד זה, הרב הגדול רבן של כל בני אשכנז. והאיש שפדה אותו. מצבותיהם שוות בקומה ובמראה.

כאשר עמדתי על קברו של רבי מאיר מרוטנבורג השגחתי בו בשאריות של נרות. שאלתי את האשה, לא-יהודיה, המפקחת על בית-העלמין, אם רבים הבאים אל קברו של המהרי"ם.

"בל"ג בעומר באה מדי שנה קבוצה של יהודים צרפתיים. הם מתפללים ומדליקים נרות ליד הקבר. השיבה האשה. "לאחר מכן אני מסדרת בשבילם בחצר בית-הקברות שולחנות וכסאות והם עורכים משתה ושרים".

הרי זו הילולא חדשה! הילולא לכבוד רבי מאיר מרוטנבורג, אשר יום הסתלקותו חל ב"ט אייר — הוא ל"ד בעומר! מי הם האנשים האלה? מתי החלו לנהוג הילולא זו? לא היה אז ביד המפקחת על בית-העלמין מענה לשאלות אלה.

בשנים האחרונות שאלתי וחקרתי אצל מכרים וידידים בצרפת וגרמניה ולא עלה בידי לברר דבר. אך בימים אלה קיבלתי מכתבים מן הקהילה היהודית במגנצה ומן מפקחת בית העלמין בוורמס. מודיעים לי כי אנשי הקבוצה הם חיילים יהודיים בצבא צרפת החונים בגרמניה המערבית. גם ניתנה לי הכתובת של אחד האחראים לקבוצה. ומקווה אני בהזדמנות אחרת למסור פרטים נוספים על הילולא חדשה זו ותולדותיה.

מתוך "הדואר" י"ד באייר תשל"ה

ימין על שמאל

מנהג חסידים והוא גם מנהג אנשי ליטא לכפתר בגדיהם על שמאל כדי שיהיה מונח צדו הימני על שמאלו.

וכך מובא ב"ספר מטעמים" (ורשא תרמ"ט): "טעם שישראל הולכים במלבושיהם הצד הימני מקופל ומונח על צד השמאל ובבגדיהם הוא להפך כי ישראל צריכים להגביר הימין על השמאל".

לכאורה נראה שמנהג זה מיוחד הוא ליהודי אירופה המזרחית ואין בדומה לו בין יתר שבטי ישראל.

אך יתכן שאין כן הדבר. בספר שהופיע לפני מאה שנה בלונדון (ל. לימנר, קבייש אוף לונדון, 1851) מספר סופר גוי לפי תומו כי יהודי מרוקו מכפתרים בגדיהם על צד שמאלי וזה בנגוד לנוהג המוסלמים בתוכם הם יושבים המכפתרים בגדיהם על הימין.

על כן יש להניח שהמנהג של כפתור בגדים באופן הנ"ל הונהג עוד על ידי מקובלי צפת על פי מה שמובא בזוהר על השלטת הימין על השמאל (ראה זהר פרשת מקץ "ותו דבעי לבר נש לנטלא ידא ימינא בשמלא לשלטאה ימינא על שמאלא" — וראה במה שכתב הרב מאיר שווארץ זצ"ל רבה של פודהייץ בענין זה באזהרות שפרסם בירושלים). מארץ ישראל התפשט המנהג לאירופה המזרחית מכאן ולאפריקה הצפונית מכאן. ועוד דבר על עצם הענין של הפגנת הגברת הימין על השמאל במעשים. יתכן שהוא משמש יסוד גם באחת מהלכות הרמב"ם.

העירני הגר"מ ראטה¹⁵⁴ רבה של צ'רנוביץ, על דברי הרמב"ם בהלכות תפילה פרק ב' הלכה ד'.

"תיקון הגוף כיצד כשהוא עומד בתפלה ... ומניח ידיו על לבו, הימנית על השמאלית".

וראה בבית יוסף לטור אורח חיים סימן צ"ה הכותב על דברי הרמב"ם: מסברא דנפשה כ"כ ואפשר שהוא רמז — להכנעת יצה"ר שהוא נרמז בצד שמאל. (וראה ב"מגן אברהם" לאו"ח סימן צ"ה).

מותוך "המודיע" ז' בשבט תשט"ז

מנהג קדיש שנשכח

בקדיש כלולה תפילה למחית זכר עמלק.

הראשונים פרשו את הקדיש כתפילה. לשלמות כסא ושם ה' שאינם שלמים עד שימחה זכר עמלק ויגאל ישראל; כדברי המחזור ויטרי: "זו תפילה שימלא שמו כדכתיב יד על כס י-ה".

והדברים מבוררים ומפורשים יותר בפרוש הקדיש של רש"י המובא ב"פרדס הגדול": אנו מתפללים "יתגדל ויתקדש", כלומר יהי רצון שיגאלנו מבין האומות, וימחה את זכר עמלק, ויתקדש שמו להיות שלם, בשם שברא את עולמו, וזהו "בעלמא דברא כרעותיה". "וימליך מלכותיה" ואז המלכות והממשלה קימת, וימליכהו ישראל, כדכתיב והיה ד' למלך על כל הארץ, וזה הדבר שהתפלל על הגאולה. ועונין כל הקהל: "יהא שמיה רבא" יהי רצון כמו שאמרת וכו' וגאולתנו תלויה באותו גדול השם, כי השם לא יהיה שלם עד שימחה זכר עמלק, וזכר עמלק לא ימחה עד שנגאל בקרוב אמן. ומתפללים על הגאולה כי הא בהא תליא מלתא. והיה מי שהעיר¹⁵⁵ על דברי רש"י אלה וגם הציע כי היות הקדיש תפילה לשלמות כסא ושם ה' על ידי מחית עמלק על כן נתקן גם להיות תפילת אבליים.

והוא סומך סברתו בדברי "דעת זקנים מבעלי התוספות" שבסוף פרשת בשלח: "כי יד על כס י-ה וכו' וירושלים נקראת כסאו של הקדוש ברוך הוא ואין כסאו שלם עד שיכרית זרעו של עמלק ולכך אין המתים משמשים בשם י-ה כדכתיב לא המתים יהללו י-ה לפי שאינם יכולים להלחם בעמלק מכיון שמתו".

ולפי דעתו על ידי אמירת קדיש של האבליים נכללים המתים בסוד תפילה נשגבה זו.

¹⁵⁵ שניאור זושא רייך ב"תלפיות" שנה ה' חוברת ג-ד "הערה לקדיש" וראה גם שם הבאתו מספר "סמיכת חכמים" למהר"י כ"ץ על דברי התוספות בברכות ג, א ד"ה "ועונין".